

Józef Bazylak

Typ religijności a niektóre cechy osobowości w świetle badań wybranej populacji — klerycy

Studia Philosophiae Christianae 15/2, 33-49

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF BAZYŁAK

TYP RELIGIJNOŚCI A NIEKTÓRE CECHY OSOBOWOŚCI W ŚWIETLE BADAŃ WYBRANEJ POPULACJI — KLERYCY

1. Problem badawczy. 2. Metody badań. 3. Analiza i interpretacja wyników badań. Wnioski

Celem niniejszej pracy jest próba dania odpowiedzi na dwa podstawowe pytania:

1. Czy grupa studentów teologii — kleryków stanowi jakiś jednolity typ religijności, względnie czy da się wśród nich wyodrębnić różne typy religijności?

2. Czy istnieje i ewentualnie jakiego rodzaju, współzależność między typem religijności a cechami osobowości w badanej populacji?

1. PROBLEM BADAWCZY

W badanym problemie natrafiamy od razu na trudność znaną dobrze wszystkim psychologom religii, a mianowicie na trudność bliższego oznaczenia, co należy rozumieć przez religijność. Nie dysponujemy tu żadną definicją empiryczną. Żeby uzyskać jednak konieczne oznaczenie przedmiotu badań, praca oparła się na pewnym złożonym zabiegu metodologicznym.

Najpierw trzeba było wyjść z określenia religijności, jakim w przybliżeniu posługuje się współczesna teologia katolicka. Określenie to wyróżnia sumarycznie trzy podstawowe elementy:

a) rzeczywistość nadnaturalną, transcendentną, psychologicznie ujmowaną przez władze poznawcze i refleksyjne człowieka: prawdy religijne, wiara w dogmaty, religijne wyobrażenia, przekonania, poglądy itp.,

b) dziedzinę moralną, która wyraża się psychologicznie przez sferę dążeń i konkretny kodeks moralny, poczucie obowiązku i cały zespół odniesień moralnych inspirowanych przez wiarę.

c) dziedzinę kultu, praktyk i zachowań związanych z religijną wiarą i moralnością.

Następnie takie trzy elementowe (Bóg, ethos, praxis) opisanie religijności wzięte z teologii skonfrontowano z poglądami na religijności w konkretnej grupie badanych na sposób sondażowych¹. Okazało się, że opisanie religijności przez badanych jest bardzo zbliżone do określenia branego z teologii. Zbieżność tę tłumaczy się tym, że badani nie tylko należą do środowisk, które pozostają pod ogólnym wpływem teologii katolickiej, ale także sami czerpią wprost rozumienie religijności z wykładów teologii (alumni kursu I byli pominięci w tych badaniach). W rezultacie można powiedzieć, że w jakimś sensie praca niniejsza oparła się na zastanym, środowiskowym i konkretnym rozumieniu religijności. A zatem religijność ta obejmuje świat wierzeń, postaw moralnych oraz praktyk religijnych, oznaczonych zakresem życia katolickich seminariów duchowych.²

2. METODY BADAN

Badania przeprowadzono w latach 1968—1970 w czterech Wyższych Seminariach Duchownych: w Lublinie, Łodzi, Przemysłu i Sandomierzu. Objęły one 268 kleryków.

W celu zebrania jak najszerszych danych dotyczących religijności badanej populacji skonstruowano własny kwestionariusz. Kwestionariusz ten zawiera 147 pytań. Treść tych pytań starała się uwzględnić kolejno podstawowe zagadnienia z dziedziny wiary kleryków, postaw moralnych i praktyk pobożności. Zakres tych zagadnień był podyktowany konkretnie szczegółowymi ramami życia seminaryjnego i treściami religijnymi, jakie zawierają programy seminaryjskiego wykształcenia i wychowania kandydata na kapłana. Pytania konstruowano w ten sposób, żeby uchwycić możliwie najdokładniej zbieżności oraz różnice między respondentami na każde z pytań i na cały kwestionariusz razem. Dlatego układ pytań był taki, żeby odpowiedziom można było przypisać pewne wartości liczbo-

¹ Pytania sondażowe objęły 84 kleryków, którzy odpowiedzieli na następujące pytania: a) co to jest religijność? b) jakie szczególne cechy charakteryzują człowieka religijnego? c) co to jest religijność kleryka? d) jakie cechy szczególnie powinny charakteryzować kleryka religijnego? e) czym różni się religijność kleryka od religijności człowieka świeckiego?

² J. Bazylak: *Postawa religijna a samodzielność młodzieży*, „Novum”, (1973) 5, 20—36.

we. Umożliwia to uzyskanie obrazu maksymalnej zbieżności i maksymalnej rozbieżności między konkretnymi jednostkami badanymi, co było nieodzowne dla uchwycenia wiązek typologicznych.

Kwestionariusz zmierzał nie tylko do stworzenia ogólnego obrazu religijności kleryków, ale przede wszystkim do wyodrębnienia pewnych typów religijności kleryckiej. W tym przypadku chodziło o wyodrębnienie jakichś typów religijności wśród ludzi, którzy z potocznej teorii zdają się mieć religijność maksymalnie nateżoną i ujednocioną. Czy da się w ogóle jakieś różnice typologiczne uchwycić? Jeszcze większą trudność zdają się przedstawiać próby uchwycenia jakiejś współzależności między ewentualnymi typami a ich cechami osobowości. W każdym razie w pracy unikamy tradycyjnego wyodrębnienia typów religijnych w oparciu o cechy osobowościowe, lecz staramy się najpierw wyodrębnić typy przy pomocy metody kwestionariusza, a potem dopiero uchwycić ewentualne różnice w zakresie cech osobowościowych.

Zabiegi typologizacyjne w pracy niniejszej oparte są na zasadach matematycznych, co musi z góry rzutować na rodzaj typów, jakie wynikną. Praca stosuje, w jakiś sposób bodajże po raz pierwszy w psychologii religii, matematyczną metodę grupowania zmiennych zwaną taksonomią wrocławską a popularnie „metodą dendrytową”³. Metoda ta pozwoliła określić

³ W metodzie porządkowania dendrytowego im większa jest odległość między punktami, tym mniejszy jest związek między badanymi przedmiotami i na odwrót — im odległość mniejsza, tym związek większy. Dwa zbiory uważamy za bliskie pod względem występujących cech, jeżeli te same cechy występują w jednym i drugim obszarze. Im więcej jest cech charakteryzujących elementy z jednego zbioru a nie charakteryzujących drugiego zbioru, tym bardziej odległe są te dwa zbiory. Wskaźnik bliskości obu zbiorów jest następujący

$$Ws = \frac{2c}{a + b}$$

Oznaczmy przez „a” — ilość cech charakteryzujących pierwszy zbiór; przez „b” — ilość cech charakteryzujących drugi zbiór; przez „c” — oznaczmy ilość cech wspólnych tzn. występujących w pierwszym i drugim zbiorze. Wskaźnik jest równy zero wtedy, gdy dwa zbiory nie mają żadnego elementu wspólnego (c = 0). Jeżeli występują cechy wspólne, wskaźnik jest dodatni i tym większy im więcej jest elementów wspólnych w obu zbiorach. Jeżeli wszystkie cechy występują w jednym i drugim zbiorze to znaczy a = b = c, wtedy Ws = 1. Odległość 1 — Ws ma tę właściwość, że dwa zbiory będą odległe od siebie nie więcej niż o 1. Innymi słowy, aby obliczyć tak rozumianą odległość postępuję w pracy w następujący sposób. Porównuję dwóch badanych kleryków ze względu na udzielane przez nich odpowiedzi

liczbowo „odległości” (w podobieństwie lub rozbieżności odpowiedzi na pytania kwestionariusza) między wszystkimi badanymi, każdym z osobna i wyodrębniającymi się wiązkami (grupami). Metoda ta jest na ogół prostsza od zbliżonych do niej innych metod, np. L. McQuitty'ego⁴, czy J. C. Lingoesa⁵.

Do pomiaru cech osobowości posłużono się Kalifornijskim Inwentarzem psychologicznym (CPI) raz listę przymiotników (ACL). Autorem obu tekstów jest H. Gough i A. B. Heilbraun⁶.

3. ANALIZA I INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Wyodrębnione typy i ich charakterystyka w świetle kwestionariusza religijności

Jak już wspomniano wyżej, zabieg wyodrębniania typów przy pomocy własnego kwestionariusza religijności opierał się na metodzie taksonomi wrocławskiej. Operacja dendrytów dały nam pewien obraz z danymi ilościowymi⁷. Taka podstawa matematyczna, której dendryt jest jedną z najprostszych form — konieczna jest dla uchwycenia podobieństw między badanymi. Mamy tu bowiem do czynienia nie tylko z wieloma cechami i wieloma osobami badanymi, lecz także z procesem ugrupowania jednostek na gruncie współpodobieństwa cech przez odniesienie 147 pytań kwestionariusza na 268 osób. Chcemy zdobyć obraz graficzno-matematyczny nie tylko jednej osoby odpowiadającej na pytanie kwestionariusza, ale wszystkich osób w metrycznym aspekcie powiązań każdego z każdym i każde-

na pytania kwestionariusza. Liczę ilość odpowiedzi pozytywnych u jednego i drugiego oraz ilość odpowiedzi wspólnych. Na podstawie tych danych obliczam wskaźnik podobieństwa Steinhausa i odległość wg wzoru: $d = 1 - Ws$.

Wyjaśnienie i opis stosowanej tutaj metody kwestionariusza do badań religijności zob. Bazylak (1970, s. 94—108); J. Perkal: *Taksonomia wrocławska*, „Przegląd Antropologiczny” (1953) 19, 13—28; T. Szulga S. Gnot: *Ilościowy i jakościowy aspekt cech w numerycznych metodach taksonomicznych*, „Postępy Mikrobiologii”, 14 (1975) 4, 13—28.

⁴ L. L. McQuitty: *Elementary Linkage Analysis for Isolating Orthogonal and Oblique Types and Typal Relevances*, „Educational and Psychological Measurement”, 17 (1957) 207—229.

⁵ J. C. Lingoese: *Multiple Scalogram Analysis. A Set-Theoretic Model form Analysing Dichotomous Items*, „Educational and Psychological Measurement”, 23 (1963) 501—524.

⁶ H. G. Gough, *The Adjective Check List Manual*, Palo Alto (Calif.) 1965.

⁷ Nie zamieszczamy tu graficznego obrazu dendrytowego ze względu na niemożność jego krótkiego wyjaśnienia, a który bez obszerniejszych wyjaśnień jest całkowicie nieczytelny.

go ze wszystkimi przez pryzmat 147 odniesień do kwestionariusza.

Graficzny obraz dendrytu dał nam także uporządkowanie zmiennych, czyli 147 cech badanej popularności, w którym możemy rozpoznać łatwo „odległość” między wszystkimi badanymi w ramach n — wymiarowej przestrzeni, na której rachunek dendrytowy bazuje. W przestrzeni tej zostało wyznaczone właściwe miejsce dla każdej jednostki nie tylko w porządku liniowym, ale przede wszystkim w relacji do następnej jednostki najbliższej i do wszystkich jednostek w całości. Te odległości wyraziły się w naszym dendrycie w wielkościach od 0,090 do 0,368. Wartości liczbowe oznaczają stopień współpodobieństwa jednostki z całością grupy. Im odległość jest liczbowo niższa, tym dwa elementy zbioru są do siebie bardziej podobne i odwrotnie. Stąd przy interpretacji jakościowej trzeba się posłużyć najpierw danymi o tych „odległościach” między jednostkami zbioru czyli badanymi, a następnie numerami pytań w kwestionariuszu i wreszcie ich treścią. Kluczem jest ustalenie, które odpowiedzi jakiej grupie są wspólne, a które różne. Potem już numery pytań dają nam elementy treściowe odpowiedzi składające się na obraz danego typu.

Przy analizie mającej na celu ustalenie typologii, najlepiej jest rozpocząć od odległości największych na obrazie dendrytowym i tak stopniowo przechodzić ku odległościom „najmniejszych”, czyli ku największemu „złączeniu”. W odległościach największych, czyli na peryferiach znajdują się osoby najmniej, a w „centrum” najbardziej współpodobne. Stąd pasmo pytań różnicujących, czy upadabniających przesuwają się niejako w jednym kierunku: od odległości największych ku mniejszym, nie odwrotnie. Inaczej mówiąc będący najdalej od odległości najwyższej, nie może być reprezentowany dla całości, dla reszty w takim stopniu, jak osoba z „centrum” dla grupy większego „złączenia”⁸. Można przypomnieć, że w dendrycie nie bierze się próbek przypadkowych i losowych — wszyscy badani mają matematycznie określone swoje „miejsce”.

Już analizy wstępne, idąc po linii badania cech osobników znajdujących się na „peryferiach” oraz w „złączeniu” — wspomagane wydatnie wyróżnieniem pytań obrazu większości i mniejszości, czyli różnicujących, pokazują, że wyodrębnia-

⁸ Przykładowo mówiąc, na matrycy dendrytowej osoba pod numerem 50 odległa jest od pozostałych wartością liczbową 0,368, a osoba pod numerem 124 odległa jest 0,090. Osoby te są niejako na przeciwnych krańcach.

ją się dwie zasadnicze grupy⁹: jedna — „peryferyjna”, nazwijmy ją grupą (typem) P, druga — „centralna”, nazwijmy ją grupą C. Zilustruje się to odpowiednimi analizami, przeprowadzonymi według omawianych już poprzednio reguł.

Typ P wyodrębniono w oparciu o dane najbardziej oddalone w odległościach na matrycy dendrytwej. Granica oddzielająca badaną grupę od reszty, rysuje się wyraźniej i bardziej wewnętrznie, jednolicie, dopiero w grupie 41 osób w ramach odległości ogólnej od 0,368 do 0,300.

Grupa P charakteryzuje się małym stopniem akceptacji pytań religijnych. Ma mniejszą liczbę odpowiedzi, ale odpowiedzi te jakościowo dają większą oryginalność i „rozbieżność”: intelektualizm, mistycyzm, indywidualizm, apatię religijną, duży pragmatyzm i nieeksponowane wartości moralnych.

Grupę tę charakteryzuje najbardziej preferencja modlitwy indywidualnej i myślniej, głębsze zaangażowanie intelektualne w teologię, chociaż z większą dozą trudności i wątpliwości w wierze. W mniejszym stopniu akcentują oni postawę modlitwy w zespole, praktyki społeczno-religijne, posłuszeństwo, ascezę, karność, bojowość religijną, zaangażowanie w ogólne sprawy Kościoła.

Grupie P przypada zestaw cech ludzi raczej wycinkowo zaangażowanych w życie religijne i widzących to, co religijne, jako wąski wycinek życia w ogóle. Religijność taka akcentuje tylko niektóre działy moralności specyficznie „religijnej” (np. obowiązek modlitwy), uznanie bardziej profesjonalne teologii i tylko niektóre praktyki (np. tendencja do wyrażania religijności przez uczestnictwo we mszy św.).

Grupa P „odcina” się specyficznie od grupy znajdującej się w największym zagęszczeniu na obrazie dendrytowym, niejako w centrum. Tę drugą grupę (typ) nazwalibyśmy grupę C, która konstytuuje się w większej liczbie osób (191) mieszczących się w odległości od 0.090 do 0.200. Typ C akcentuje intensywną moralność religijną, łaskę i szlachetność religijną. Podnosi cały zakres pobożności grupowej, także liturgicznej, choć z preferencją biernej. Odznacza się rozumieniem potrzeby posłuszeństwa, karności i ścisłego związania społecznego. Nie łączy się to jednak automatycznie z uznaniem dla regulaminu czy bezpośrednich przełożonych ani ze rozumieniem dla ogólnie społecznych potrzeb Kościoła, jak pokój, misje, realizacje uchwał Soboru itp.

⁹ Można jeszcze mówić o trzeciej grupie 16-osobowej, którą trudno jest charakteryzować ze względu na brak stopnia współpodobieństwa w wynikach dendrytowych.

Najostrzej może charakteryzuje grupę C religijna „bohaterczyzna”: bojowość o wiarę, męstwo w wierze, wytrwałość, kult świętych, uznanie dla wybitnych chrześcijan, pewien rygoryzm i asceza. Maleje natomiast tendencja twórcza, mistyczna oraz intelektualna i naukowa. Dodatkowo grupę C od grupy P odróżnia wielkie poczucie więzi ze swymi rodzicami, akcentowanie siły wiary, ciągłe liczenie na pomoc Bożą, zafascynowanie życiem wiecznym i kult religijnej czystości.

Grupa C stara się religijność ujmować zakresowo w przeciwieństwie do grupy P tak szeroko jak i życie — za wyjątkiem jednak dziedziny życia naukowego, która zdaje się raczej nie wiązać z religijnością. A zatem religijność nie jest dla tej grupy tylko „kanałem” kontaktu z Kościołem i z jego wyodrębnionym życiem w społeczeństwie, ale jakąś formą życia rozciągającą się na wszystko. W związku z tym zachodzi jakoby pomieszanie płaszczyzn: religijnej i świeckiej. Zauważa się w grupie brak twórczości, oryginalności i samodzielności. Wydaje się, że jest to grupa dla społeczności kościelnej bardziej funkcjonalna i niejako zaprogramowana przez czynniki kształtujące profil środowiska wychowawczego w seminarium.

Korelaty osobowościowe typu C i P

Jest rzeczą zmienną, że nie przyniosły żadnego praktycznego zróżnicowania pod względem religijności warunki kulturowo-geograficzne. Taki wniosek wynika najpierw z analizy profilu wszystkich czterech grup seminaryjskich (sandomierskiej lubelskiej, łódzkiej i przemyskiej) w świetle CPI. We wszystkich możliwych kombinacjach było 6 zestawień pod względem 18 cech ($6 \times 18 = 108$), w których stwierdzono tylko osiemnaście różnic, w tym tylko 6 na poziomie 0,01 oraz 12 na poziomie 0,057. Na tej podstawie można wysunąć ogólny wniosek, że w badanych 4 grupach zależności między niektórymi cechami osobowościowymi są znikome. Podobny wniosek wynika z analizy badanych w świetle ACL. Porównania dokonano w 4 parach profilów. Każdą parę profilów porównano w 24 cechach czyli $24 \times 4 = 96$. W porównaniach stwierdzono istotność różnic: na poziomie 0,001 — w 69 wypadkach, na poziomie 0,01 — w 5 wypadkach, na poziomie 0,05 — w 7 przypadkach. Brak istotnych różnic statystycznych jedynie w 15 porównaniach. Na podstawie wszystkich zestawień można postawić ogólne stwierdzenie, że za wyjątkiem kilku cech we wszystkich czterech badanych grupach występują podobne różnice między selfem idealnym a realnym. Stąd ogólnie

Tabela 1

Zestawienie skal ACL wg wielkości różnic między realnym i idealnym obrazem siebie dla grupy centralnej

Numery skal i ich nazwy	Wskaźnik t — Studenta	Poziomofności	Różnice w realnym i idealnym obrazie siebie
11. Potrzeba wytrwałości	8.978	0.001	R < I
12. Zamiłowanie do porządku	7.872	0.001	R < I
4. Liczba zaznaczonych przymiotników negatywnych	7.307	0.001	R < I
6. Samokontrola	6.796	0.001	R < I
10. Potrzeba dominacji	6.741	0.001	R < I
9. Potrzeba osiągnięć	6.655	0.001	R < I
3. Liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych	6.225	0.001	R < I
13. Zdolność rozumienia siebie oraz innych	5.757	0.001	R < I
8. Przystosowanie osobowości	5.172	0.002	R < I
5. Zaufanie do siebie samego	4.593	0.004	R < I
14. Potrzeba współczuwania	4.353	0.005	R < I
17. Ekshibicjonizm psychiczny	4.236	0.005	R < I
2. Postawa obronna	4.118	0.006	R < I
16. Stosunek do płci przeciwnej	2.788	0.032	R < I
15. Potrzeba afiliacji	2.646	0.038	R < I
7. Labilność	2.608	0.040	R < I
21. Potrzeba akceptacji przez innych	2.249	0.066	—
23. Submisja	1.976	—	—
22. Poczucie niższości	1.927	0.102	—
18. Potrzeba autonomii	1.135	0.300	—
20. Potrzeba zmienności	0.947	0.380	—
24. Gotowość do poddania się poradnictwu	0.749	0.482	—
19. Agresja	0.614	0.562	—
1. Całkowita liczba zaznaczonych przymiotników	0.569	0.590	—

badane grupy kleryków są homogeniczne także w świetle ACL.

Istotne różnice w badanej populacji w cechach osobowościowych wystąpią dopiero między typami, wyodrębnionymi w oparciu o kwestionariusz religijności i metodę dendrytową, czyli przede wszystkim między typami C i P. Biorąc pod uwagę wyżej wymienioną typologię analizy korelatów osobowościowych na podstawie wybranych grup reprezentacyjnych. W ten sposób z typu C (191 osób) dla dalszych porównań wybrano tylko grupę 41 osobową — najbardziej zbliżoną do idealnego typu centralnego taką samą grupę osób z typu P i dokonano dalszych statystycznych analiz dwóch 41 osobowych grup (typu C — centralnego i P — peryferyjnego).

Obie grupy porównano w dwóch testach: Test Przymiotników — ACL; Kalifornijski Inwentarz Psychologiczny — CPI. Tekstem ACL dokonano porównań w następujących aspektach:

1. Grupę centralną (C) porównano pod względem realnego i idealnego obrazu siebie.
2. Grupę peryferyjną (P) również porównano pod względem realnego i idealnego obrazu siebie.
3. Obie grupy (C i P) porównano pod względem realnego obrazu siebie.
4. Obie grupy (C i P) porównano pod względem idealnego obrazu siebie.
5. Grupę (C i P) porównano w cechach osobowości w tekście CPI.

Wszystkie te porównania zilustruje tabela 1.

Z zestawień skal ACL (przedstawionych w tabl. 1) według wielkości różnic między realnym i idealnym obrazem siebie dla grupy centralnej wynika, że w 13 skalach są bardzo istotne (p.u 0,006) różnice statystyczne, gdzie średnia idealnego obrazu siebie jest wyższa w stosunku do obrazu realnego.

W trzech skalach wystąpiły różnice istotne (p.u 0,04) na korzyść idealnego obrazu siebie.

Skalami nie różniącymi obrazu realnego i idealnego w grupie centralnej są skale zaznaczone na tabl. 1 (od numeru 21 do 1).

Z kolei przedstawię statystyczne różnice między realnym i idealnym obrazem siebie dla grupy peryferyjnej. Niżej zamieszczona tabela 2 zilustruje te porównania.

Jak widać z tabeli, która zawiera zestawienie skal ACL, ułożonych kolejno od największych do najmniejszych różnic między realnym a idealnym obrazem siebie w grupie peryferyjnej, w 13 skalach wystąpiły bardzo istotne różnice statysty-

Tabela 2

Zestawienie skal ACL według wielkości różnic między realnym i idealnym obrazem siebie dla grupy peryferyjnej

Numery skal i ich nazwy	Wskaźnik t — Studenta	Poziomofności	Różnice w realnym i idealnym obrazie siebie
5. Zaufanie do samego siebie	7.699	0.001	R < 1
11. Potrzeba wytrwałości	6.245	0.001	R < 1
9. Potrzeba osiągnięć	6.196	0.001	R < 1
10. Potrzeba dominacji	6.079	0.001	R < 1
8. Przystosowanie osobowościowe	5.956	0.001	R < 1
6. Samokontrola	5.790	0.001	R < 1
12. Zamiłowanie do porządku	5.430	0.001	R < 1
14. Potrzeba współczuwania	5.278	0.002	R < 1
21. Potrzeba akceptacji przez innych	5.274	0.002	R < 1
2. Postawa obronna	4.561	0.004	R < 1
4. Liczba zaznaczonych przymiotników negatywnych	4.343	0.005	R < 1
13. Zdolność zrozumienia siebie oraz innych	4.202	0.006	R < 1
3. Liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych	3.965	0.007	R < 1
17. Ekshibicjonizm psychiczny	0.097	0.021	R < 1
15. Potrzeba afiliacji	2.964	0.036	R < 1
24. Gotowość do poddania się poradnictwu	2.934	0.048	R < 1
22. Poczucie niższości	2.701	0.159	R < 1
20. Potrzeba zmienności	2.476	0.162	R < 1
1. Całkowita liczba zaznaczonych przymiotników	1.608	0.195	—
19. Agresja	1.595	—	—
16. Stosunek do płci przeciwnej	1.458	—	—
18. Potrzeba autonomii	0.987	0.362	—
7. Labilność	0.880	0.412	—
23. Submisja	0.363	0.425	—

czne, a istotne w pięciu. Tylko w sześciu skalach nie wystąpiły różnice statystycznie istotne.

Porównanie grupy C i P pod względem różnic w idealnym i realnym obrazie siebie wykazuje, iż skale różniące się bardzo istotnie w grupie centralnej różnią się na 13 w 12 przypadkach również w grupie peryferyjnej, a więc z jednym wyjątkiem. Wyjątkiem tym jest skala 21 (Su) — potrzeba akceptacji przez innych.

Grupa P w skalach różnicujących statystycznie istotnie w stosunku do grupy C, wykazuje mniejsze zainteresowanie się otoczeniem (He), mniej wiąże się uczuciowo ze środowiskiem (Af), nie ma poczucia niższości (Ch) oraz nie posiada potrzeby poddania się poradnictwu (Cr).

Grupa P nie różni się w stosunku do grupy C między realnym a idealnym obrazem siebie w następujących skalach: potrzeba submisji (Do), potrzeba autonomii (At), potrzeba agresji (Ag), całkowita liczba zaznaczonych przymiotników (No).

Z kolei porównano obie grupy (centralną i peryferyjną) pod względem realnego obrazu siebie, co ilustruje niżej zamieszczona tabela 3.

Różnice między grupą C i P pod względem realnego obrazu siebie w skalach ACL ilustruje tabela 3 i ukazuje, że grupy te różnią się w skalach: liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych (Fv) oraz całkowita liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych (No). Średnie statystyczne dla tych skal są wyższe bardzo istotnie dla grupy centralnej.

W grupie peryferyjnej są wyższe bardzo istotnie średnie arytmetyczne w następujących skalach — potrzeba dominacji (Do), zdolność rozumienia siebie oraz innych (In), zamiłowanie do porządku (Or).

Średnie istotnie statystyczne są wyższe w grupie centralnej w następujących skalach: potrzeba afiliacji (Af), potrzeba akceptacji przez innych (Su). Natomiast — potrzeba osiągnięć (Ac), przystosowanie osobowości (Pa), potrzeba zmienności (Ch), postawa obronna (Df) są wyższe w grupie peryferyjnej.

Tabela 4 przedstawia zestawienie skal ACL według wielkości różnic między grupą centralną i peryferyjną pod względem idealnego obrazu siebie.

Na podstawie niżej zamieszczonej tabeli 4 okazuje się, że istnieją tylko różnice statystycznie istotne w czterech skalach, przy czym w dwóch na poziomie bardzo istotnym, a w dwóch istotnym statystycznie.

Grupą peryferyjną odznacza się większą labilnością (La ,

Tabela 3

Zestawienie skal ACL według wielkości różnic między grupą centralną (C) i grupą peryferyjną (P) pod względem realnego obrazu siebie

Numery skal i ich nazwy	Wskaźnik t — Studenta	Poziom ufności	Różnice w realnym i idealnym obrazie siebie
3. Liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych	4.957	0.001'	C > P
1. Całkowita liczba zaznaczonych przymiotników	3.492	0.001	C > P
10. Potrzeba dominacji	3.237	0.002	C < P
11. Potrzeba wytrwałości	2.826	0.007'	C < P
13. Zdolność zrozumienia siebie oraz innych	2.751	0.009	C < P
12. Zamiłowaie do porządku	2.687	0.010	C < P
9. Potrzeba osiągnięć	2.647	0.012	C < P
15. Potrzeba afiliacji	2.362	0.023	C > P
8. Przystosowanie osobowości	2.338	0.024	C < P
21. Potrzeba akceptacji	3.144	0.034	C > P
20. Potrzeba zmienności		0.040	C < P
2. Postawa obronna	2.060	0.046	C < P
6. Samokontrola	1.710	0.095	—
16. Stosunek do płci przeciwnej	1.629	0.111	—
19. Agresja	1.452	0.154	—
7. Labilność	1.333	0.199	—
14. Potrzeba współczuwania	1.272	0.21	—
4. Liczba zaznaczonych przymiotników negatywnych	1.110	0.274	—
23. Submisja	0.656	0.516	—
24. Gotowość do poddania się poradnictwu	0.601	0.551	—
22. Poczucie niższości	0.499	0.621	—
5. Zaufanie do siebie samego	0.369	0.714	—
18. Potrzeba autonomii	0.307	0.960'	—
17. Ekshibicjonizm psychiczny	0.074	0.941	—

Tabela 4

Zestawienie skal ACL według wielkości różnic między idealnym obrazem siebie w grupie centralnej i peryferyjnej

Numery skal i ich nazwy	Wskaźnik t — Studenta	Poziomofności	Różnice w realnym i idealnym obrazie siebie
7. Labilność	2.960	0.005	C < P
8. Przystosowanie osobowości	2.688	0.010	C < P
6. Samokontrola	2.605	0.013	C < P
15. Potrzeba afiliacji	2.133	0.039	C > P
4. Liczba zaznaczonych przymiotników negatywnych	1.990	0.053	—
14. Potrzeba współczuwania	1.925	0.061	—
13. Zdolność zrozumienia siebie oraz innych	1.832	0.074	—
10. Potrzeba dominacji	1.722	0.093	—
5. Zaufanie do siebie samego	1.344	0.185	—
3. Liczba zaznaczonych przymiotników pozytywnych	1.298	0.202	—
16. Stosunek do płci przeciwnej	1.160	0.253	—
1. Całkowita liczba zaznaczonych przymiotników	1.157	0.254	—
19. Agresja	1.101	0.278	—
2. Postawa obronna	1.069	0.291	—
24. Gotowość do poddania się poradnictwu	1.018	0.315	—
21. Potrzeba akceptacji przez innych	0.990	0.328	—
9. Potrzeba osiągnięć	0.703	0.486	—
22. Poczucie niższości	0.684		
18. Potrzeba autonomii		0.539	—
20. Potrzeba zmienności		0.626	—
23. Submisja		0.627	—
12. Zamiłowanie do porządku	0.323	0.749	—
11. Potrzeba wytrwałości	0.201	0.841	—
17. Ekshibicjonizm psychiczny	0.123	0.903	—

przystosowaniem osobowościowym (Pa), większą samokontrolą (Cn).

Natomiast grupą centralną odznacza się większą potrzebę afiliacji (Af).

Pozostałe skale tekstu nie różnicują obu porównywalnych grup pod względem idealnego obrazu siebie. Stąd można wyciągnąć dalszy wniosek, że ideały obu grup pod wieloma względami są do siebie zbliżone, ale ocena własnego realnego obrazu siebie różni się w wielu aspektach.

Z zestawień różnic statystycznych wszystkich kalifornijskiego Inwentarza Psychologicznego CPI dla grupy centralnej i peryferyjnej wynika, że bardzo istotna statystycznie różnica między tymi grupami zachodzi w cesze zwanej dominacją (Do). Cecha ta przysługuje grupie peryferyjnej.

Różnica statystycznie istotna zachodzi między grupą (C i P) w cesze zwanej chęcią podobania się (Ci) na korzyść grupy centralnej. Świadczy to, iż osoby należące do tej grupy zdolne są do wytworzenia korzystnego wrażenia oraz skoncentrowane są na tym, w jaki sposób innych zyskać dla siebie.

Należy podkreślić, że w 16 pozostałych skalach nie stwierdzono różnic statystycznie istotnych między grupami.

W całości zagadnienia korelatów osobowościowych między typami religijności (P i C) istnieje pewna paralelność cech osobowościowych ujętych w testach — ACL i CPI a cechami religijności, odpowiadającym tym grupom na podstawie badań kwestionariusza.

W świetle Testu Przymiotników grupa P jest bardziej nastawiona na oryginalność i ryzyko (No), bardziej krytykująca i narzekająca (Di), indywidualistyczna (Fv), impulsywna (Cn), o dużym napięciu wewnętrznym, bardziej nastawiona na osiągnięcia (Ac), posiada wyższą potrzebę dominacji (Do), ale i bardziej elastyczna w zrozumieniu siebie oraz innych (Ju), mniej wiąże się uczuciowo ze środowiskiem (Af), mniej interesuje się otoczeniem (He), jest bardziej nastawiona na zmienność, posiada więcej zaufania do siebie (Ch), jest mniej wrażliwa na akceptację przez innych (Su), nie posiada poczucia niższości (Ab).

W świetle tegoż tekstu (ACL) grupa C jest bardziej spokojna i opanowana (No), bardziej układowa, afirmująca zastany porządek (Fv), lojalna (Cn), jest bardziej uległa i stabilna (La), przystosowana do życia (Pa), mniej władczą (Do), bardziej cierpliwa i wytrwała (En), opowiada się za potrzebą porządku, ładu, moralności (Cr), mniej wyrozumiała dla innych, więcej moralizująca i zrutyinizowana (In), związana uczuciowo ze

środowiskiem (Af), nie posiada potrzeby zmienności (Ch), dąży do akceptacji przez innych (Su), posiada mniejsze poczucie pewności (Ab) oraz większą gotowość poddania się poradnictwu (Cr).

Jednocześnie w cechach religijności typ P zdaje się mieć słabsze poczucie społecznych więzi religijnych, słabiej odczuwa potrzebę oparcia się o przełożonych i Kościół, liczy więcej na własny spryt, mniej akcentuje normy moralne, ascezę, karność i bojowość religijną. Posiada nastawienie kontemplacyjno-mistyczne, choć mniej dogmatyczne. Jest to typ bardziej rozbieżny w cechach religijności i luźniej związany wewnętrznie z religią jako instytucją.

Natomiast typ religijny C czuje się głęboko związany ze społecznością religijną, która jest dla niego oparciem. Typ ten akcentuje mocno praktyki religijne, uznaje całą pragmatykę kościelną, ceni porządek, ład, karność, afirmuje wartości instytucji religijnych: Jest bardziej opanowany, spokojny, „eklezyjalny”, cierpliwy i wytrwały. Dla otoczenia jest mniej wyrozumiały, a bardziej powinnościowy, mniej intelektualistyczny, a bardziej dogmatyczny. W konsekwencji typ C jest bardziej ze spolony z życiem religijnym w Kościele.

Pewną paralelność cech osobowościowych i religijnych obydwu typów potwierdzają również wyniki badań w świetle testu CPI. Zachodzą tu dwie statystycznie istotne różnice — pierwsza na poziomie bardzo istotnym w cesze zwanej dominacją (Do) na korzyść typu P, a druga na poziomie statystycznie istotnym w cesze „chęć podobania się” (Ci) na korzyść typu C.

Z wynikami ACL i CPI zgadzają się w pewien sposób, odpowiednio przetransportowane wyniki kwestionariusza religijności. W grupie P wydaje się wyżej zaznaczać aktywność, twórczość i inicjatywa, a grupa C jest bardziej bierna i zachowawcza.

WNIOSKI

Warto szczególnie wskazać na niektóre wnioski z zakresu typologii religijności.

Najpierw matematyczna pomoc w porządkowaniu „cech religijnych” zdaje się nie potwierdzać zbyt kategorycznych typologii apriorycznych. Te ostatnie stwarzały pozory siłą poznania, gdy porządkowały cechy religijności z „żelazną logiką”, dzieląc np. religijne typy na: intelektualny, wolitywny, prakseologiczny, itp. Oczywiście, że i tamte typologie, ostrożniejsze,

nie głosiły, że istnieją typy niezmieszane, ostro wyodrębnione. Ale metoda zastosowana w mniejszej pracy zdaje się mówić jeszcze więcej, a mianowicie, że czysto logiczny schemat porządkujący, daje nam harmonię i spójność, ale nie daje poznania rzeczywistości. Istnieją jakieś prawa, które pozwalają na to, że jedna i ta sama osoba przyjmuje za swoje bardzo często nawet te cechy, które w teorii mogą się wydawać nie do pogodzenia. Może więc istnieć typ zjawiskowy, fenomenalny, bardziej mozaikowy niż się wydaje w teorii typów.

Następnie wyłonione w pracy typy nie ograniczają się koniecznie do jakiegoś konkretnego zakładu (seminarium) lub miejsca, jakkolwiek zdają się wykazywać pewne drobne odchylenia cechowe w zależności od konkretnej sytuacji. „Religijne” nie zdaje się być czymś pochodzącym w całości od uwarunkowań, ale raczej czymś rozpościerającym się nad całym fenomenem psychicznym. Stąd i typizacja religijna jest porządkowaniem nie tyle zjawisk religijnych, ile właśnie psychicznych.

I wreszcie typy religijne zdają się być w znacznej mierze funkcją różnych, ścierających się ze sobą, nurtów konkretnych treści życia środowiska. Na treści te składają się różne wartości intelektualne, moralne i praktyczne. Praktycznie łączą się z różnymi strukturami mikrośrodków pod różnymi względami zamkniętych i odpowiednio modulujących profil swego grupowego życia. W każdym takim środowisku zamkniętym i ustawionym wychowawczo musi być najliczniejsza grupa harmonizująca z oficjalnym profilem zbiorowości.

DER RELIGIOSITÄTSCHARAKTER UND EINIGE PERSÖNLICHKEITSEIGENSCHAFTEN DER THEOLOGIESTUDENTEN IN POLNISCHEN PRIESTERSEMINAREN

(Zusammenfassung)

Diese Arbeit stellt einen Versuch dar, auf zwei Grundfragen eine Antwort zu finden, und zwar:

1. Stellt die Gruppe der Theologiestudenten einen einheitlich ausgeprägten Religiositätscharakter dar oder lassen sich auch andere Typen der Religiosität feststellen? und,
 2. Besteht ein Zusammenhang zwischen ihrer Religiosität und ihren Persönlichkeitseigenschaften? Wenn ja, dann in welchem Umfang?
- Die Forschung wurde in vier polnischen Priesterseminaren mit insgesamt 268 Seminaristen durchgeführt.

Wir bedienten uns folgender Methode:

1. Fragebogen eigener Konstruktion, der zum Ziel hatte, die Typen der Religiosität der Theologiestudenten herauszufinden.
2. Die typologische Durchführung dieser Untersuchung wurde durch die mathematischen Grundregeln und mit der Hilfe der sogenannten Breslauer Taxonomie-Methode erzielt.
3. Um möglicherweise gewisse Unterschiede aus dem Bereich der Persönlichkeitseigenschaften zu erfassen, bedienten wir uns noch des Kalifornischen Psychologischen Inventars (CPI) und der Adjektiv-Liste (ACL). Verfasser beider Methoden sind G. Gough und H. B. Heilbrun.

Die Forschung ermöglichte uns zwei Gruppen (Typen) zu finden, und zwar: die periferische — auch Randgruppe genannt —, die wir als Typ „P“ bezeichnen und die zentrale Gruppe, die wir als Typ „C“ nennen.

Zum Charakterzug der Gruppe „P“ gehört das individuelle Gebet, die Meditation, vertieftes intellektuelles Engagement im Theologiestudium, abschon dies mit gewissen Schwierigkeiten und Glaubenszweifeln verbunden ist. Im geringeren Grad wird hier das gemeinsame Gebet, sozialreligiöse Praktiken, Gehorsam, Ascese, Zucht, militante Durchsetzung religiöser Ziele und Engagement im allgemeinen Bereich der Kirche akzeptiert. Den Typ „C“ kennzeichnet eine echte heldenmütige Begeisterung für Religion und Kirche, eine bewunderswerte Ausdauer, Verehrung der Heiligen, eine gewisse Zucht und Ascese. Es fehlt diesem Typ dagegen Verständnis für die schöpferische und intellektuelle Betätigung sowie für die Mystik.

Die Gruppe „C“ unterscheidet zusätzlich von der Gruppe „P“ eine grosse Verbundenheit mit den Eltern, Betonung der Glaubenskraft, unerschütterliche Hoffnung auf Gottes Hilfe und besonderes Interesse für das ewige Leben. Auch die Betonung der Keuschheit wird hier unterstrichen.

Bei der Zusammenfassung der statistischen Unterschiede aller Maßstäbe des CPI für die Gruppe „C“ und „P“ ergibt sich im dominierenden Merkmal ein statistisch erfassbar wesentlicher Unterschied der beiden Gruppen. Dieses Merkmal kann der periferischen Gruppe zugesprochen werden. Ein weiterer Unterschied zwischen der Gruppe „C“ und „P“ haben wir im Bereich „sich beliebt-machen“ (Ci), was zugunsten der Gruppe „C“ zugeordnet werden kann. Auch im Lichte der Regeln der Adjektiv-Liste (ACL) ergaben sich wesentliche Differenzen zwischen den Gruppen „C“ und „P“.

Zusammenfassend können wir sagen, dass die Gruppe „P“ sich durch grössere Aktivität, Intelligenz und schöpferische Initiativen auszeichnet. Die Gruppe „C“ hingegen mehr konservativ und passiv wirkt.